

Arkitekturteoriens nye relevans

Det nye Nasjonalmuseet i Oslo kan tas til inntekt for en ny teoretisk dreining i måten vi tenker arkitektur og urbanisme på.

Ingrid Holland
er arkitekturhistoriker og kunstkritiker. Hun er førsteamanuensis i kunsthistorie og -teori ved NTNU.

Veggen reiser seg og stenger byen ute. Flere år før ferdigstilling ble det nye Nasjonalmuseet karakterisert som et avvisende og inhumant grått fengsel, som verken gikk i dialog med byen eller ønsket å relatere seg til menneskene i den. De rette, skarpe linjene og de få åpningene ut mot omgivelsene har gjort bygget til det minst dynamiske av de nye norske museumsbyggene fra etter årtusenskiftet. Med arkitekt Kathrine Nyhus ord: «Bygget engasjerer seg for lite i omgivelsene». Men til tross for hard medfart fra arkitekturkritikere, står Klaus Schuwerks bygg sentralt i en ny vending innen kritisk arkitekturteori, hvor det på nytt stilles spørsmål om bestandighet, stabilitet og universalisme, for å lokalisere nye grenser mellom bygg og by.

Ulike forståelser av universalisme. «Er vi igjen klare til å stille universelle spørsmål?» spør arkitekturhistoriker Reinholdt Martin på baksiden av bokomslaget til den nye antologien *Productive Universals – Specific Situations* fra 2019.¹ Gjennom tretten kapitler viser arkitekter og historikere hvordan universalisme innen arkitektur og urbanisme er et sammensatt fenomen. Universalisme forstås her som en tro på at arkitektoniske prinsipper har gyldighet utover lokal kontekst og forhold til omgivelsene; en måte å tenke på som lett sammenlignes med den strenge, regelbundne modernismen – i motsetning til den langt friere tilnærmingen vi har til hvordan man best bygger hus og byer i dag.

Boken *Productive Universals* undersøker slike universelle, regelbundne arkitektoniske prinsipper, og inneholder blant annet analyser av Owen Jones' universale klassifiseringsprosjekt for ornamentikk, standardiseringsprosessen av Berlins gatenett på slutten av 1800-tallet og urbaniseringen av urbefolkningsterritorier i Palm Springs. Eksempelene viser hvordan universalisme har materialisert seg under skiftende omstendigheter på ulike tidspunkter i historien – som oftest med negativt fortegn.

Men i innledningen skriver redaktørene Anne Kockelkorn og Nina Zschocke at universalisme både kan være et faretruende problem og en mulig vei fremover. Spørsmålet er dermed hvordan to så ulike forståelser av universalisme kan forenes og bli produktive. Dette essayet undersøker vendingen mot universalisme i nyere arkitekturteori.

Vi lever i en tid der kommersielle interesser og flytende grenser preger kunstproduksjonen, så vel som hvordan den stilles ut. Her representert ved døtrene til skipsreder John Fredriksen og ledelsen ved Nasjonalmuseet.
Foto: Morten Qvale/Nasjonalmuseet.

Først diskuteres de historiske forutsetningene for universalisme som et faretruende problem. Deretter introduseres de viktigste aktørene i vendingen mot universalisme som en mulig vei fremover. Til sist presenteres argumentet i boken *Productive Universals*, hvor forfatterne hevder at disse motstridende forståelsene av universalisme blir produktive gjennom konstant konfrontasjon.

Universalisme som problem. Den re-introduserte tanken om universalisme som et forløsende begrep høres kanskje urovekkende ut, for gjennom de siste femti årene har *universalisme* blitt ansett som et nærmest farlig ord i humanistisk forskningstradisjon, så vel som i utøvelse av arkitektur og byutvikling.

Ideen om at det finnes allmenngyldige konsepter for menneskers tankesett eller moralske valg ble avvist for godt som et opprør mot de totalitære ideologiene fra 2. verdenskrig.²

en grense hvor byrommet nærmest stenges ute. Det samme gjør plassen ved museets hovedinngang: den lukkede formen skaper en distansert relasjon til omgivelsene og det ensomme treet gir plassen en egenartet, stille poetikk.

På begynnelsen av 1900-tallet foreslo kunsthistoriker Alois Riegl at oldtidens Egypts *kunstvollen* (den grunnleggende formideen) – som hos egypterne kom til uttrykk gjennom lukkede, flate og isolerte former – var en reaksjon på at omgivelsene ble ansett som truende.¹⁴ Riegl tolket egypternes pyramider som absolutte former som lukker seg om seg selv, nærmest som Immanuel Kants idé om de utilgjengelige «ting-i-seg-selv».

Egypterne oppnådde den avsondrete effekten gjennom å redusere perspektiv og dybdevirkning, slik at pyramidene fremsto som endimensjonale flater. Ved siden av Aker Brygges dynamiske kjøpesenterfasade i glass og stål, blir det nye Nasjonalmuseets perspektivvirkning redusert og den grå veggen virker nærmest endimensjonal. Sett gjennom Aurelis begrep om absolutt arkitektur, blir det flate, ortogonale bygget en beholder for det bestandige, som ved å stenge ute samtidens «truende natur» – det gjennomgripende og hurtig ekspanderende urbanismeapparatet – overskrider det.

Men den kritiske arkitekturteorien til Aureli har sine begrensninger i møte med faktiske bygg. Selv om teorien har en radikal politisk kraft, lukker den seg inne i et fagfilosofisk begrepsapparat totalt avskåret fra den virkelige, faktiske arkitekturen.

For å oppnå en vekselvirkning mellom abstrakte konsepter og konkrete forhold, kan Schuwerks bygg forstås som produktiv universalisme: Byggverket er en del av en spesifikk situasjon, hvor den steile arkitekturen står i opposisjon til et mer grenseløst innhold. Når museumsrommene blir merket «Fredriksen Family Art Company»¹⁵, kan man argumentere for at man trenger en bygning som yter motstand – enten det er formal, verbal eller teoretisk – til omgivelsenes assimilerende logikk, som i økende grad internaliseres i Nasjonalmuseets strategiplaner. Man kan derfor hevde at avgrunnen mellom formal essensialisme (som abstrakt teori) og infrastrukturell urbanismelogikk (som et konkret forhold) forenes i den grå klossen på Vestbanen og skaper konstant friksjon mellom aksept og avvisning av det universelle. Slik bryter bygget arkitekturteoriens grenser og blir poetisk-politisk konfrontasjon.

The New Relevance of Architectural Theory

Article by Ingrid Halland

Already several years before completion, architectural critics characterized the new National Museum in Oslo as a rejecting and inhumane grey prison that neither created a dialogue with the city nor sought to relate to museum visitors. The straight, sharp lines and the few openings in the facade has made the building the least dynamic of the new Norwegian museum buildings of the 21st century. But in spite of harsh treatment from critics, Klaus Schuwerk's building can be considered a monument to a new direction within critical architectural theory, where questions of durability, stability, and universalism are asked once again, in order to localize new boundaries between a building and the city.

Next to the dynamic glass and steel shopping center facades of Aker Brygge, the new National Museum's perspective effect is reduced and the grey wall seems almost one-dimensional. This building is part of a specific situation, where the rigid architecture stands in opposition to a more limitless content. When gallery rooms in the museum will be labelled with the words "Fredriksen Family Art Company", there is a need for opposition – whether that opposition happens to be formal, verbal or theoretical – to the assimilating logic of the surroundings, that are increasingly internalized in the National Museum's strategic plans. This essay argues that the gap between formal essentialism (as abstract theory) and infrastructural logic (as concrete condition) are united in the grey "museum prison" and this segregated unity creates constant friction between acceptance and rejection of the universal. In this sense, the building pushes beyond the limits of architectural theory and becomes poetic-political confrontation.

Litteratur

- Aureli, Pier Vittorio. *The Possibility of an Absolute Architecture*. Cambridge, Mass.: MIT Press, 2011.
- Badiou, Alain. *Being and Event*. London: Continuum, 2005.
- Badiou, Alain. *The Subject of Change: Lessons from the European Graduate School, 2012*. Atropos Press, 2013.
- Easterling, Keller. *Extrastatecraft: The Power of Infrastructure Space*. New York: Verso, 2014.
- Kockelkorn, Anne, and Nina Zschocke, eds. *Productive Universals – Specific Situations: Critical Engagements in Art, Architecture, and Urbanism*. New York: Sternberg Press, 2019.
- Lefebvre, Henri. *The Production of Space*. Hoboken, New Jersey: Wiley, 1992.
- Malabou, Catherine. *Ontology of the Accident: An Essay on Destructive Plasticity*. Cambridge: Polity, 2012.
- Mumford, Eric. *The CIAM Discourse on Urbanism, 1928-1960*. Cambridge, Mass: MIT Press, 2002.
- Pyla, Panayiota. "Planetary Home and Garden: Ekistics and Environmental-Developmental Politics." *Grey Room*, no. 36 (2009): 6-35.
- Riegl, Alois. *Late Roman Art Industry*. Rome: Giorgio Bretschneider Editore, 1985.
- Strathausen, Carsten. *A Leftist Ontology: Beyond Relativism and Identity Politics*. Minneapolis, Minn: University of Minnesota Press, 2009.
- Tafari, Manfredo. *Architecture and Utopia: Design and Capitalist Development*. Cambridge, Mass.: MIT Press, 1976.

Noter

- 1 Reinhold Martin om Anne Kockelkorn and Nina Zschocke, eds., *Productive Universals – Specific Situations: Critical Engagements in Art, Architecture, and Urbanism* (New York: Sternberg Press, 2019), bokomslag, bakside.
- 2 Theodor Adorno beskrev sitt filosofiske prosjekt som et forsøk på å "arrange [...] thoughts and actions so that Auschwitz will not repeat itself, so that nothing similar can happen." Theodor W. Adorno, *Negative Dialectics* (London: Routledge & Kegan Paul, 1973), 365. Adornos filosofi står sentralt i Frankfurtskolens ideer om kritisk teori og tenkere som Derrida og Foucault videreutviklet dette idélandskapet og la grunnlaget for den post-strukturalistiske retningen innen humanistisk forskningstradisjon.
- 3 Se Henri Lefebvre, *The Production of Space* (Hoboken, New Jersey: Wiley, 1992); Manfredo Tafuri, *Architecture and Utopia: Design and Capitalist Development* (Cambridge, Mass.: MIT Press, 1976).
- 4 Se Eric Mumford, *The CIAM Discourse on Urbanism, 1928-1960* (Cambridge, Mass: MIT Press, 2002).
- 5 For en diskusjon av Daxiadis' globale urbaniseringsprosjekt, se Panayiota Pyla, "Planetary Home and Garden: Ekistics and Environmental-Developmental Politics," *Grey Room*, no. 36 (2009).
- 6 Easterling diskuterer tre eksempler på software kapital: internasjonale frisoner, bredbåndsutbygging i Øst-Afrika og ISOs kvalitetsstyring, se Keller Easterling, *Extrastatecraft: The Power of Infrastructure Space* (New York: Verso, 2014).
- 7 Pier Vittorio Aureli, *The Possibility of an Absolute Architecture* (Cambridge, Mass.: MIT Press, 2011), introduksjon, x.
- 8 Se for eksempel Alain Badiou, *The Subject of Change: Lessons from the European Graduate School, 2012* (Atropos Press, 2013); *Being and Event* (London: Continuum, 2005); Catherine Malabou, *Ontology of the Accident: An Essay on Destructive Plasticity* (Cambridge: Polity, 2012). For en oversikt over denne vendingen i kontinentalfilosofien, se Carsten Strathausen, *A Leftist Ontology: Beyond Relativism and Identity Politics* (Minneapolis, Minn: University of Minnesota Press, 2009).
- 9 Aureli, *The Possibility of an Absolute Architecture*, xi.
- 10 Ibid.
- 11 Ibid., 25. Aureli utdyper: "The space of the contemporary enclave as exemplified by Koolhaas' Manhattan landmarks is not truly separated from the outside but is simply segregated; in other words, while the access to its space is restricted, its existence depends on the functioning of the network of urbanization." Ibid., 26.
- 12 Héléne Frichot om Kockelkorn and Zschocke, *Productive Universals—Specific Situations: Critical Engagements in Art, Architecture, and Urbanism*, bokomslag, bakside.
- 13 Debattinnlegg fra Klaus Schuwerk, "For meg ser det ut til at Karin Hindsbo ikke har noen visjon for museet bortsett fra at de besøkende skal drikke mye kaffe," *Dagens Næringsliv* 27. februar 2019. Tilgjengelig på nett: <https://www.dn.no/arkitektur/nasjonalmuseet/klaus-schuwerk/karen-hindebo/for-meg-ser-det-ut-til-at-karin-hindsbo-ikke-har-noen-visjon-for-museet-bortsett-fra-at-de-besokende-skal-drikke-mye-kaffe/2-1-551748>
- 14 Se Alois Riegl, *Late Roman Art Industry* (Rome: Giorgio Bretschneider Editore, 1985).
- 15 Se Nasjonalmuseets pressemelding "Unik samarbeidsavtale klar for Nasjonalmuseet" om avtalen mellom Nasjonalmuseet og Fredriksen Family Art Company. Tilgjengelig på nett: http://www.nasjonalmuseet.no/no/nasjonalmuseet/aktuelt/Unik+samarbeidsavtale+klar+for+Nasjonalmuseet.b7C_wRDMWI.ips. Se også Jonas Ekeberg, "Kan være brudd på museumsetisk regelverk," *Kunstkritikk* 28. juni 2019. Tilgjengelig på nett: <https://kunstkritikk.no/nasjonalmuseet-bryter-etisk-regelverk/>